

11. Бюджет України за 2005 рік : стат. збірник. — К. : Міністерство фінансів України, 2006. — 292 с.
12. Бюджет України за 2006 рік : стат. збірник. — К. : Міністерство фінансів України, 2007. — 302 с.
13. Бюджет України за 2009 рік : стат. збірник. — К. : Міністерство фінансів України, 2010. — 302 с.
14. Бюджет України – 2010 рік : стат. збірник. — К. : Міністерство фінансів України, 2011. — 292 с.
15. Науменко А. М. Сутність та роль місцевих бюджетів в соціально-економічних процесах регіону / А. М. Науменко // Наукові праці НДФІ. — 2006. — Вип. 3(36). — С. 70—78.
16. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 №280/97-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
17. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2010 рік [Електронний ресурс] / [Щербина І. Ф., Рудик А. Ю., Зубенко В. В. та ін.] ; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID. — К., 2011. — 142 с. — Режим доступу : http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Budget-Monitor/KV_IV_2010_Monitoring_ukr.pdf.

УДК 351.331

РОЗВИТОК СУЧАСНОГО СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Урussoва З.П., к.е.н., доцент

Запорізький національний університет

Проаналізовано процеси, що відбуваються на вітчизняному ринку страхових послуг. Виявлено причини, що негативно впливають на розвиток страхування. Обґрунтовано роль держави щодо підтримки страхової галузі. Визначено напрями розвитку страхового ринку в Україні.

Ключові слова: страхування, страховий ринок, економіка, конкуренція, кризові умови, перестраховання, страховий договір.

Урussoва З.П. РАЗВИТИЕ СОВРЕМЕННОГО СТРАХОВОГО РЫНКА УКРАИНЫ / Запорожский национальный университет, Украина

Проанализированы процессы, происходящие на отечественном рынке страховых услуг. Выявлены причины, негативно влияющие на развитие страхования. Обоснована роль государства по поддержке страховой отрасли. Определены направления развития страхового рынка в Украине.

Ключевые слова: страхование, страховой рынок, экономика, конкуренция, кризисные условия, перестрахования, страховой договор.

Urussova Z.P. DEVELOPMENT OF THE MODERN INSURANCE MARKET OF UKRAINE / Zaporizhzhya national university, Ukraine

The processes occurring in the domestic insurance market. The reasons that affect the development of the insurance. The role of the state in support of the insurance industry. The directions of development of the insurance market in Ukraine.

Key words: insurance, insurance market, the economy, competition, crisis conditions, reinsurance, insurance contract.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Актуальність вивчення страхового ринку зумовлена стабільним зростанням останніми роками в Україні попиту на страхові послуги, що пояснюється його впливом на соціально-економічну стабільність суспільства і належністю до кола чинників, які безпосередньо визначають рівень економічної безпеки країни. Український страховий ринок перебуває на шляху поступового інтегрування у світовий, що підтверджується вступом України до СОТ. Тому важливо оцінити місце вітчизняного страхового ринку в економіці держави.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

В Україні основні проблеми теорії та практики страхування в умовах ринкової економіки досліджували: В. Д. Базилевич, М. В. Мних, В. Баранова, С. С. Осадець, Н. М. Внукова, О. О. Охріменко та ін. [1-6]. Зокрема питання відносно формування страхового ринку досліджував В. Д. Базилевич [1], котрий розглядав нову парадигму страхування в умовах глобалізації; М. В. Мних [2], аналізував стан, проблеми розвитку та шляхи вирішення страхового ринку України. Але завжди актуальним залишається розвиток нових тенденцій розвитку страхового ринку, тому звідси і впливає актуальність даного дослідження. Актуальністю даної теми є розгляд наявного розвитку страхування в Україні в умовах спаду темпів

розвитку економіки, що обумовлює необхідність постійного відстеження тенденцій та виявлення особливостей функціонування даної сфери фінансової системи держави.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є визначення сутності страхового ринку, а також на підставі позитивних результатів розвитку ринку страхових послуг здійснити аналіз становлення та перспектив подальшого розвитку страхового ринку в Україні. Визначити тенденції формування страхових послуг.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Страховий ринок є однією з найважливіших складових фінансового сектору економіки. Без належним чином розвиненої інфраструктури страхового ринку не можна забезпечити поступальний соціально-економічний розвиток держави, ефективне функціонування суб'єктів господарювання, підвищення добробуту населення. При цьому останні роки страховий ринок розвивався швидше не „завдяки“, а „всупереч“, оскільки не були створені необхідні передумови для його повноцінного функціонування. І хоча значущість процесів, що впливають на стан даної галузі на мікрорівні, має тенденцію до зростання, визначальним чинником розвитку страхування в нашій державі залишається стратегія соціально-економічного розвитку, що формується на макрорівні.

На сьогодні страховий ринок України демонструє значний розвиток і піднесення, що супроводжується зростанням кількості страхових компаній, розширенням напрямків страхової діяльності, збільшенням обсягів страхових операцій [7].

До основних показників діяльності страхового ринку належать:

- кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду;
- страхова діяльність;
- перестраховування;
- страхові резерви.

Основні показники діяльності страхового ринку та його динаміка подані в табл. 1.

Із наведених даних видно, що страховий ринок досить швидко розвивається. Проте вітчизняний страховий ринок має також ряд недоліків:

- недосконалість нормативно-правової бази у сфері страхових послуг;
- недостатність фінансових ресурсів для забезпечення довгострокових зобов'язань з приводу страхування життя;
- відсутність обов'язкового медичного страхування за участю страховиків;
- чисельна кількість випадків шахраювання з боку страхових компаній, а також їхніх спроб ухилення від податків;
- недостатня прозорість фінансової звітності страхового сектора та відсутність якісної стратегічної інформації.

Ситуація в галузі страхування у 2011 році була дуже важкою. Очікувалося відновлення зростання класичного ринку приблизно на 5%. Також сподівалися на перегляд базового законодавства, «перезавантаження» органу нагляду, оздоровлення ринку. Однак, за певними винятками, цього не сталося.

За офіційними статистичними даними прогноз щодо розвитку ринку виглядає досить оптимістично. Так, за дев'ять місяців 2011 року в порівнянні з відповідним періодом 2010 року валові премії по ринку зросли на 4,8%, чисті – на 38,7%. Класичний ринок зріс більш ніж на 14,5%, хоча на кінець 2011 року темпи його зростання так і не перевищили рівня інфляції. Але, незважаючи на ці оптимістичні тенденції, традиційні хвороби ринку – недобросовісна конкуренція, демпінг, недоформування резервів, зростання токсичних активів, вартість яких прямує до нуля – зараз тільки загострилися. Багато компаній досі «грають» без правил. Страждає від цього споживач, якому дуже важко зорієнтуватися і обрати справді надійну компанію.

За роки незалежності в Україні в основному створено законодавчу та нормативну базу страхування. Це дало можливість розбудувати страховий ринок на засадах конкуренції, що сприяє підвищенню якості надання страхових послуг.

Ринок страхових послуг є одним з необхідних елементів ринкової інфраструктури, тісно пов'язаним з ринком засобів виробництва, споживчих товарів, ринком капіталу і цінних паперів, праці і робочої сили. У країнах розвиненої економіки страхова справа має найширший розмах і забезпечує підприємцям надійну охорону їхніх інтересів від несприятливих наслідків різного роду техногенних аварій, фінансових ризиків, криміногенних факторів, стихійних і інших нещасть. В умовах панування державної форми власності й адміністративно-командної системи управління в нашій країні потенціал інституту страхування не міг бути розкритий повною мірою, сфера його застосування була дуже обмежена.

Страхової справи в її справжньому значенні не було і не могло бути, оскільки не було основи – приватного підприємництва і самостійності суб'єктів, що господарюють. Страховий ринок – це сфера економічних відносин, у процесі яких формуються попит і пропозиція на страхові послуги та здійснюється акт їх купівлі-продажу [4, с. 76].

Таблиця 1 – Основні показники діяльності страхового ринку

	Одиниці виміру	На 31.03.2010 р.	На 31.03.2011р.	Зміни 31.03.2011/31.03.2010	
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного періоду					
Кількість договорів, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, у тому числі:	тис. од.	5253,2	5562,5	309,3	5,9
- зі страховальниками – фізичними особами	тис. од.	4575,7	4753,4	177,7	3,9
Кількість договорів з обов'язкового особистого страхування від нещасних випадків на транспорті	тис. од.	118458,8	135532,8	17074	14,4
Страхова діяльність					
Валові страхові премії	млн грн.	4697,7	6092,9	1395,2	29,7
Валові страхові виплати	млн грн.	1255,8	1152,0	-103,8	-8,3
Рівень валових виплат	%	26,7	18,9	-	-
Рівень чистих виплат	%	45	36,9	-	-
Перестраховування					
Сплачено на перестраховування	млн грн.	2263,6	3381,0	1117,4	49,4
Виплати, компенсовані перестраховиками	млн грн.	55,7	88,8	33,2	59,6
Отримані страхові премії від перестраховальників-нерезидентів	млн грн.	29,1	113,3	84,2	289,3
Виплати, компенсовані перестраховальникам-нерезидентам	млн грн.	236,6	172,9	-63,7	-26,9
Страхові резерви					
Обіг сформованих страхових резервів:	млн грн.	9428,9	11421,4	1992,5	21,1
- резерви зі страхування життя;	млн грн.	1847,1	2288,9	441,8	23,9
- технічні резерви	млн грн.	7581,9	9132,5	1550,6	20,5

Головною функцією страхового ринку є акумуляція та розподіл страхового фонду з метою страхового захисту суспільства.

Необхідними атрибутами страхового ринку є його учасники та товар, який купують і продають на цьому ринку. Учасниками страхового ринку виступають продавці, покупці страхових послуг, посередники, а також їх асоціації.

Покупцями страхової послуги постають страховальники. Згідно із Законом України «Про страхування»: «Страховальниками можуть бути юридичні особи та дієздатні громадяни, які уклали із страховиками угоди страхування або є страховальниками згідно із законодавством України» [5]. Таким чином, потенційний покупець виходить на страховий ринок для купівлі страхової послуги, що підходить йому за якістю і ціною. Купівля підтверджується фактом укладання угоди страхування, після чого покупець стає страховальником.

Зокрема, під час фінансової кризи на вітчизняному страховому ринку знизилась можливість страховиків щодо ефективного відбору до власного страхового портфеля привабливих для страхування ризиків. Це призвело до створення незбалансованого портфеля страховика та виникнення можливих небезпек: від зниження платоспроможності та порушення фінансової стійкості страховика до його можливого банкрутства. При цьому основні наслідки світової фінансової кризи на вітчизняному страховому ринку

проявились у його інвестиційному сегменті, коли страховики і перестраховики як інституціональні інвестори втратили можливість надійно вкладати страхові резерви. На страховий ринок суттєво вплинула банківська криза, адже традиційно банки використовуються страховиками як окремий потужний канал надання страхових послуг. Після введення обмежень на видачу нових кредитів страхові компанії втратили можливість страхувати заставне майно. Даний вид страхування вважався учасниками ринку досить привабливим і вигідним. Перестраховальний ринок, який тісно пов'язаний з ринком страхування, також зазнав стрімкого падіння. Як результат, лідери світового страхового сектора згорнули інвестиційні проекти на українському страховому ринку [4].

На вітчизняному страховому ринку існували і внутрішні причини, що посилювали прояви фінансової кризи. До таких причин можна віднести:

- незбалансованість високих темпів зростання страхових премій і відносно низької капіталізації страховиків;
- суперечності між високими темпами зростання страхових премій та низькою рентабельністю страхових операцій, яка є наслідком неправильної методології при оцінці фінансових результатів діяльності страхових організацій;
- не достатньо розвинена система продажу страхових послуг;
- низька ефективність форм і методів управління, що переважно зумовлено дефіцитом кваліфікованих кадрів;
- відсутність пріоритетного інтересу до стратегічних аспектів розвитку страхових компаній з боку їх акціонерів [1].

Негативний вплив на розвиток страхового ринку в Україні справляють:

- відсутність економічної стабільності, сталого зростання виробництва,
- неплатоспроможність населення та дефіцит фінансових ресурсів;
- значна взаємна заборгованість, накопичення несплатежів і збитковість більшості підприємств;
- неповна і фрагментарна законодавча база, відсутність державних преференцій на страховому ринку, неефективний контроль із боку держави, прояви монополізму;
- високий рівень інфляції (понад 10 відсотків), внаслідок чого здійснення довгострокових (накопичувальних) видів страхування в національній валюті неможливе;
- слабкий розвиток фондового ринку, що не дає змоги використовувати цінні папери як категорію активів для захищеного розміщення страхових резервів;
- відсутність вторинного ринку страхових послуг, механізмів ефективної взаємодії банківського та страхового сектора економіки, низький рівень розвитку допоміжної інфраструктури страхового ринку;
- неналежний рівень інформації про стан і можливості страхового ринку, довіри населення до страхування.

Однією з найважливіших проблем є низька частка виплат, що зумовлюються шахрайством, ретельною селекцією ризиків страховиком та ін. Тому завданням політики в галузі страхування є забезпечення механізмів формування страхових резервів страховиками на випадок виникнення кумулятивних ризиків. Разом із тим наглядові органи мають контролювати страховика, виявляти шахрайство, вживати відповідних заходів з метою уникнення чи обмеження протизаконних дій [8, с. 40].

Крім того, потрібно ретельно попрацювати над українською термінологією, що використовується у страхуванні. Головна проблема полягає не тільки в тому, що пересічний громадянин не розуміє багатьох термінів іншомовного походження, а й в тому, що страхування як галузь знань не визначилося щодо змісту багатьох фундаментальних понять і категорій [2, с. 49].

Дуже важливим заходом розвитку страхової діяльності в Україні є підвищення рівня страхової культури як серед керівників підприємств, так і серед населення. Тому обов'язковим має стати регулярне проведення прес-конференцій з питань страхування, щомісячне інформування населення про особливості різних видів страхування через ЗМІ та ін. [6, с. 28].

Не менш важливим заходом розвитку страхової діяльності є удосконалення податкової політики. Необхідно запровадити систему прямого оподаткування прибутку страховика, що поставило б страховий бізнес у рівні умови з іншими підприємницькими структурами [6, с. 40]. Важливим елементом розвитку страхової діяльності в Україні є інвестиційна діяльність страховиків. На сьогодні напрямом розвитку страхових резервів на цілі інвестування нашою хується на законодавчі перепони. Тому держава повинна забезпечити відповідну законодавчу базу, що не суперечить інвестиційно-страховій діяльності компанії [3, с. 46].

Особливу увагу необхідно приділити вирішенню проблем у сфері здійснення перестраховування.

На сьогодні суттєвою проблемою для страхового ринку України є відтік значних грошових ресурсів за кордон. Тому вкрай важливим заходом розвитку інфраструктури страхового ринку України має стати вдосконалення системи перестраховування шляхом створення перестрахової біржі або перестрахового бюро, що знизить необґрунтований рівень перестраховування закордоном [9, с. 29].

Із метою покращення ситуації на страховому ринку доцільно реалізувати низку системних різнопланових заходів, спрямованих на усунення як хронічних проблем, так і тих, що спричинені фінансовою та економічною кризами. Особливий акцент необхідно зробити на активізації інвестиційного потенціалу страхового ринку.

ВИСНОВКИ

Для прискорення темпів розвитку страхового ринку України необхідно:

- активніше співпрацювати з НБУ;
- надати страховим компаніям доступ до коштів резервів, що знаходяться на депозитах в банках;
- проводити валютні аукціони для потреб страхувальників;
- вдосконалити механізм управління ризиками у сільському господарстві;
- запровадити медичне страхування;
- змінити та доповнити нормативно-правову базу з страхування сільськогосподарських ризиків;
- сприяти підвищенню страхової культури населення і його довіри до страхових компаній.

Здійснивши реалізацію перерахованих вище рекомендацій, можна зберегти і зміцнити, можливо в середньо- чи довгостроковій перспективі, фінансовий потенціал страхового ринку України, що створить сприятливі умови для активнішої інвестиційної діяльності вітчизняних страхових компаній у період посткризового відновлення економіки.

Основні напрями розвитку і функціонування страхового ринку нерозривно пов'язані зі створенням конкурентного середовища і вдосконаленням організаційної структури ринку. Національний страховий ринок представлений різними за статусом і організаційними формами страховими компаніями і товариствами, що є позитивним у діяльності на національному страховому ринку. Практично страховий ринок структурований по окремих видах страхових послуг.

Перспективи розвитку страхової діяльності залежать від того, наскільки ефективно розв'язуватимуться проблеми, що стосуються розвитку і регулювання страхової діяльності в Україні, адже страхова система України не відповідає сучасним вимогам організації суспільного розвитку. Аналіз сучасного стану, тенденцій і проблем розвитку вітчизняного страхового ринку свідчить про певні здобутки та численні недоліки, притаманні функціонуванню як окремих страхових компаній, так і всієї системи страхування. Розвиток страхового ринку стримує дія таких факторів: відсутність державної політики розвитку як економіки в цілому, так і програми розвитку ринків фінансових послуг, неузгодженість господарського і страхового законодавства, недосконалість податкового законодавства, нестабільність фінансового середовища господарюючих суб'єктів і населення, слабкість стимулів у розвитку страхування. Вищевикладені перспективи вдосконалення страхової діяльності в Україні дозволять прискорити створення повноцінного страхового ринку як необхідного елементу ринкової економіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базилевич В. Д. Сучасна парадигма страхування: сутність і протиріччя / В. Д. Базилевич // *Фінанси України*. — 2009. — № 9. — С. 42—50.
2. Мних М. В. Страхування і його роль у забезпеченні соціального захисту населення / М. В. Мних // *Фінанси України*. — 2011. — № 6. — С. 39—45.
3. Баранова В. Проблеми функціонування страхової системи України в умовах фінансової кризи / В. Баранова // *Економіст*. — 2010. — № 11. — С. 21—23.
4. Гребенщиков Э. С. Финансовый кризис в мире : последствия и уроки для страхового бизнеса, регуляторов и страхователей / Э. С. Гребенщиков // *Финансы*. — 2011. — № 3. — С. 53—58.
5. Про страхування : закон України від 15 груд. 2005 року № 3201-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=85%2F96-%E2%F0>.
6. Ковтун Н. В. Сучасні тенденції розвитку страхової діяльності в Україні: макроекономічні і регіональні аспекти / Н. В. Ковтун // *Статистика України*. — 2010. — № 3. — С. 38—44.
7. Мухіна О. В. Страховий ринок України: стан та проблеми розвитку / О. В. Мухіна // *Інвестиції: практика та досвід*. — 2011. — № 3. — С. 50—52.
8. Осадець С. С. Страхування : підруч. / С. С. Осадець. — К. : КНЕУ, 2012. — 599 с.
9. Самойловський А. Л. Страхування як фактор макроекономічної рівноваги та напрямки інтенсифікації ролі страхування в економіці країни / А. Л. Самойловський // *Формування ринкових відносин в Україні*. — 2010. — № 1. — С. 26—30.